

יוסי שרעבי

עדים בפרוזבול

ראשי פרקים

- א. דרך עשיית הפרוזבול בימינו
- ב. תפקיד העדים בפרוזבול הנעשה בפני הדיינים
- ג. עדות מיוחדת בדיני ממונות
- ד. ביאור דברי בעל התרומות ע"פ הגר"א
- ה. מסירת הפרוזבול שלא בפני הדיינים
- ו. מסקנות

א. דרך עשיית הפרוזבול בימינו

המנהג המקובל בימינו בעריכת פרוזבול הוא על ידי חתימה בפני עדים¹ על שטר בו מוסר המלוה פרוזבול² לדיינים אשר שמותם ומקום ישיבתם מצוינים בשטר. בדרך כלל אלו דיינים מבית הדין הגדול³ בירושלים⁴, כאשר המלוה לא נמצא בפניהם ודי בעדות העדים על מסירת הפרוזבול לביה"ד. במאמר זה ננסה לברר את מהות תפקידם של העדים ומתוך כך לבחון מבחינה הלכתית את מעשה עדותם⁵, האם גדרו ככל דיני ממונות או שמא דין מיוחד לו.

¹ שו"ע חו"מ סי' סז, סעי' כא.

² כל מקום שנקוט במאמר זה מסירת פרוזבול כוונתנו לנוסח המסירה בין בכתב בין בע"פ (במחלוקת זו, ראה ר"א"ש פ' השולח, יג, וטור סי' סז, סעי' כג, ולעומתם רמב"ם שמיטה ויובל פ"ט, הכ"ז, דזה רק לת"ח).

³ מסתבר שכל ציבור מגדיר לעצמו אחרת את גדוליו.

⁴ לצאת ידי דעת השו"ע בחו"מ סי' סז, סעי' יח הפוסק כרמב"ם ועוד דצריך דווקא ב"ד חשוב.

⁵ ההשלכה העיקרית במאמרנו תהיה לעניין הצורך בהימצאות העדים יחדיו בשעת מסירת הפרוזבול.

ב. תפקיד העדים בפרוזבול הנועשה בפני הדיינים

עיקר סוגיית תקנת הפרוזבול ופרטיה מצויים במסכת גיטין⁶ כאשר נוסח המסירה ואופן החתימה מופיעים בסוגיה⁷ בלשון קצרה: זהו גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כ"ז שארצה והדיינים חותמין למטה או העדים. במחלוקת רב נחמן ורב ששת⁸ בעניין ביטול הגט בפני בי"ד מסבירה הגמרא⁹ את סיפת המשנה אליבא דרב ששת¹⁰: ל"ל למיתנא דיינים, ל"ל למיתנא עדים! הא קמ"ל דלא שנא כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים, ולא שנא כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים.

בפירוש דברי הגמרא נחלקו ראשונים¹¹. רש"י לפי גרסתו בגמרא¹² הסביר שניסוח גוף השטר יכול להיות בלשון דיינים והחתימה של עד או להיפך¹³. לדעתו, אין צורך בהכרח בעדים במסירת הפרוזבול לבית הדין ויתכן שרק הדיינים הנמצאים במעמד זה הם החותמים על שטר הפרוזבול. אין הדבר בא לשלול את אפשרות עשיית שטר הפרוזבול ע"י עדים שראו את המסירה לבית דין, כמו שכתוב במשנה המובאת בגטין שם.¹⁴ בספר התרומות¹⁵ כתב בשם הר"י אלברצלוני¹⁶ שאין צורך שהדיינים יחתמו על שטר הפרוזבול אלא עדים¹⁷ הרואים את המסירה, "הו"ו עלי סחדי וכו' ודי לו אם יחתמו

⁶ לו, א עד לו, ב.

⁷ מקורו במשנה שביעית פ"י, מ"ד.

⁸ נתייחס ביתר עיון למחלוקת זו בהמשך.

⁹ גיטין לג, א.

¹⁰ אשר רוב הראשונים פסקו כמותו, גם על כך ראה בהמשך.

¹¹ ראה טור חו"מ סי' סז, סעי' כב ובשו"ע שם, כא.

¹² שם, ד"ה ה"ג: "ה"ג - ל"ש כתוב בלשון עדים וחתמי דיינים ול"ש כתוב בלשון דיינים וחתמי עדים".

¹³ דהיינו, בלשון דיינים כגון: בי דינא הוינא ואתא פלוני ואמר לנא מוסרני לכם פלוני ופלוני וכו' וחותמים עדים בלשון עדות, איש פלוני עד. ובלשון עדות, כגון: דוכרן פיתגמיא דהוה באנפנא וכו' וחותמים למטה בדיינים אני פלוני דיין.

¹⁴ וראה רש"י שם לג, א ד"ה למה לי.

¹⁵ שער מה, סימן יז.

¹⁶ ספר השטרות, השטר המ"ח.

אותם עדים... מיהו אי חתימי דייני טפי מעלי ואין צריך שם עדים כללי. כלומר, לדעה זו פירוש המשנה יהיה שהניסוח חייב להיות אחיד¹⁸, דהיינו גוף השטר והחתימה שניהם בלשון דיינים או בלשון עדים (ולפי הגרסה בגמרא שונה¹⁹), והחידוש הוא בכך שניתן לעשות את פעולת המסירה בעל פה בבית דין²⁰, ולכתוב שטר ראיה²¹ על כך בנפרד, ובכל זאת יש עדיפות לכך שהדיינים עצמם יחתמו. בין לשיטת רש"י ובין לשיטת בה"ת אין צורך בעדים על מסירת הפרוזבול אלא אם כן הדיינים אינם חותמים בעצמם.

אולם תוספות²² ע"פ גרסת רש"י הסבירו שיש עדים במעמד המסירה אלא שלשון דיינים פירושו שהדיינים רק מזכרים בתורף והעדים חותמים למטה או להיפך. לשיטתם, אף שתפקיד העדים "להעיד על הפרוזבול שהוא אמת"²³, מ"מ יש צורך בעדים ודיינים במעמד עשיית הפרוזבול²⁴.

תפקיד העדים במקרה זה איננו שונה לכאורה מכל עדות ממונית אחרת, כגון עדות על קניין או על הודאה בחוב וכדו' וכאשר המלוה יבוא לגבות חובו מן הלוה יהיה שטר זה ראיה כי מסר חובותיו לבי"ד ועל כן החוב לא נשטט. דבר זה נכון הן לשיטת רש"י ובה"ת והן לשיטת תוספות, אלא שלתוספות כנראה התקנה היתה שיהיו בנוסף לדיינים גם עדי ראיה על הפרוזבול²⁵.

¹⁷ "שלשה עדים וי"א אפילו שנים", בה"ת שם.

¹⁸ כך היא דעת היש מפרשים בטור שם, וכך דברי בה"ת במפורש לאחר ציטוט דברי הר"י אלברצלוני.

¹⁹ דהיינו: "לא שנא כתבי בלשון דייני וחתימי דייני וכו'", ועיין במהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם, שמייטה ויובל פ"ט, הי"ח.

²⁰ אין צורך להיכנס למחלוקת הפוסקים אם יש צורך דווקא בכתיבת פרוזבול או שניתן גם למסור בע"פ, וכנ"ל. ראה שמייטת כסכים כהלכתה פרק יג, ומשנת יוסף על מסכת שביעית עמ' קלז, שכן בנדוננו בלאו הכי מדובר בכתיבת שטר לאחר המסירה.

²¹ בעניין החסרון של מפייהם ולא מפי כתבם כאשר אין דעת המתחייב, ר' קצוה"ח שם, ס"ק ו, ובהמשך דיונו.

²² שם, ד"ה לא שנא.

²³ תוספות שם.

²⁴ כך הביין דבריהם בהון עשיר לר' עמנואל חי ריקי, ראה במשנת יוסף שם, עמ' קלז.

²⁵ כשיש גם עדים וגם דיינים יש יותר קול, דבר זה חשוב במיוחד כשאין דעת המתחייב.

[אפשר לפרש את התוס' אחרת, היינו, שעדים לא דוקא. וקצת ראיה מן הרישא, שבתורף נזכרו דיינים. ואומר תוס' "וקמ"ל דחשיב פרוזבול, אע"פ שלא חתמו בו הדיינים עצמם", ומשמע שכל שכן שאם יחתמו הדיינים עצמם, יהיה כשר, בלי עדים – הערת העורך].

ג. עדות מיוחדת בדיני ממונות

בשו"ע פסק²⁶ כדעת ר' יהושע בן קרחה שעדות מיוחדת כשרה הן לעניין ראיית העדות והן לעניין הגדת העדות בבי"ד, וז"ל לעניין ראיית העדות²⁷:
בדיני ממונות, אף על פי שלא ראו שני העדים המעשה כאחד, עדותן מצטרפת. כיצד?
אמר האחד: בפני הלוהו ביום פלוני, או: בפני הודה לו, ואמר העד האחר: בפני הלוהו ביום אחר, או: הודה לו, הרי אלו מצטרפין.
בענייננו, המעשה עליו מעידים העדים בפרוזבול הוא מסירת החובות לבי"ד שיוכל לגבותם כל זמן שירצה, ולכאורה לפי האמור עד כה אם חתם עד אחד על שטר מסירת הפרוזבול ולאחר זמן חתם העד השני, שזה נחשב שלא ראו את המסירה כאחד²⁸, יהיה שטר הפרוזבול כשר שכן אין צורך בראית העדות כאחד.
גם מצד מעשה החתימה לכשעצמו אין צריכים העדים לחתום זה בפני זה²⁹ שכן זהו כלל פשוט בדיני שטרות בין ראו את המעשה כאחד ובין אם לאו. אולם על פי דברי הגר"א בביאור דעת בעל התרומות נראה שיש לעדי מסירת הפרוזבול גדר של בי"ד.

ד. ביאור דברי בעל התרומות ע"פ הגר"א

השו"ע³⁰ מביא להלכה את דברי בעל התרומות בשם ר"י אלברצלוני שיכול למסור פרוזבול בפני שלושה עדים ואת דעת הסוברים שאפילו בפני שנים. וכתב הגר"א מקור למחלוקת זו בהבנת דברי רב ששת בעניין ביטול הגט בגיטין³¹, וז"ל³²:

²⁶ כדעת רוב הראשונים שפסקו כריב"ק (סנהדרין ל, ב). ראה בבי"ח חו"מ ס"ל, סעי' ו.

²⁷ חו"מ ס"ל, סעי' ו.

²⁸ במקרה שלא היתה מסירה קודם לכן בפני בי"ד, האמור בשטר "מוסרני וכו'" הוא המסירה לבי"ד. תיתכן גם אפשרות של מסירה בע"פ בפני עד אחד ואחר זמן בפני עד אחר ולפי המוזכר לעיל בעניין מסירה בע"פ.

²⁹ רק בחתימה על גט מצאנו שאין העדים חותמים זה שלא בפני זה וזאת מסיבה מיוחדת בגט גזירה משום כולכם, ראה גיטין י, ב ובשו"ע אבן העזר ס"ק, סעי' יג.

³⁰ חו"מ ס"ז, סעי' כא.

³¹ לב, ב. מחלוקת רב נחמן ורב ששת.

ואפילו לרב ששת עדים ודאי בשנים וסברא ראשונה סבירא ליה דהני מילי כשמוסר לפני בית דין והבית דין לפנייהם אבל כאן שאין מוסר רק לפני העדים בלבד צריך שלשה כמו בפני בית דין.

עולה מדבריו כי הבין את המדובר בדברי בעל התרומות באופן שהמסירה נעשית בפני עדים שלא בפני ביי"ד, ולכן לדעה ראשונה אין די בשני עדים כיוון שאין זו עדות רגילה אלא זו בעצם פעולת המסירה של הפרוזבול, לזה צריך גדר של ביי"ד ולכן בשלושה דווקא³³.

לדעה שצריך ג' עדים יש להסביר כי פעולת מסירת החובות אף שלא בפני ביי"ד יוצרת את חלות הפרוזבול (דהיינו ביטול שמיטת החובות), ועל כן יש לראות הקבלה ודמיון למסירת הודעת ביטול הגט המבטלת את הגט³⁴, ולרב ששת צריך כח של ביי"ד ולא של עדים, ומכל מקום מלבד העדים הללו עדיין צריך ביי"ד שיימסר לו הפרוזבול או בגלל הצורך בביי"ד חשוב³⁵ או אפילו למקרה שאותם עדים אינם בקיאים בדיני פרוזבול³⁶, אך להעיד על מסירה של שטר כזה יכולים הם. לדעה השניה בבה"ת שדי בשני עדים מסביר הגר"א שזהו אפילו לרב ששת שכן מדובר בעדות על מסירה לביי"ד ולא בעצם המסירה לביי"ד, דהיינו ההקבלה בין הסוגיות אכן מתייחסת לביטול או מסירה בפני ביי"ד, ועל כך נחלקו ר"י ור"ש מהו מספר הדיינים בביי"ד, אך כאשר המסירה נעשית שלא בפני ביי"ד דין העדים ככל עדי ראייה רגילים ואין עדותם על המסירה יוצרת דבר.

³² שם בשו"ע ס"ק לו.

³³ דלענין פרוזבול פסקו הראשונים שצריך ביי"ד של שלושה כרב ששת אף שלענין גט די בשניים כרב נחמן, ראה ר"ן יח, א מדפי הרי"ף ד"ה בפני שנים.

³⁴ רש"י כתב בדברי ר"י שזה איננו דינא דממונא אלא "אודועי בעלמא הוא" (גיטין לב, ב ד"ה בפני שנים), והר"ן אף כתב במפורש שביטול הגט בתורת עדות הוא ובפרוזבול בתורת ביי"ד (שם טז, ב מדפי הרי"ף ד"ה בפני שנים), אלא שיש להבין את דבריהם בהשוואה למקרה של מסירת פרוזבול בפני ביי"ד. מ"מ ברור כי יש כאן דמיון בצורת הפעולה של יצירת הפרוזבול וביטול הגט, וראה בהמשך דברינו בגדר עדות זו.

³⁵ לדעת הרמב"ם והשו"ע הני"ל.

³⁶ שהרי צריך להיות לפרוזבול תוקף של מעשה ביי"ד בין אם בגלל דין הפקר ביי"ד הפקר בין אם בגלל שכגובי דמי. ראה משנת יוסף שם, עמ' קלה, בביאור דברי הראשונים בענין זה.

מהאמור עולה כי שתי הדעות בבה"ת חולקות במהות פעולת המסירה לבי"ד³⁷ שלא בפני בי"ד וכיצד היא חלה אליבא דרב ששת³⁸. מסקנה זו מוקשה שכן בשתי הדעות המובאות בבה"ת אין זכר למחלוקת מהותית בגדר המסירה אלא במספר העדים בלבד. לכן ניתן לפרש, דלא כהגר"א, היות ולכאורה שתי הדעות בבה"ת מקבילות בדיוק למחלוקת ר"נ ור"ש במספר הדיינים, ואכן הראשונים נחלקו כיצד פוסקים בפרוזבול³⁹, אי סגי בפני בי"ד של שלושה או של שנים. נראה לומר שמחלוקת⁴⁰ שתי הדעות בבה"ת תלויה במחלוקת זו, ולפי דברינו לעיל פעולת המסירה תחייב כוח של בי"ד לכו"ע⁴¹. לאור זאת ברור כי העדים⁴² אינם יכולים לחתום על הפרוזבול בנפרד ועליהם להעיד על המסירה ביחד כבי"ד⁴³, בין אם הם שנים בין אם שלושה.

³⁷ יש לחלק את מעשה הפרוזבול לשני חלקים, האחד, המסירה, והשני מעשה בי"ד ע"י הבי"ד לו נמסרו החובות. לדעה הראשונה המסירה גם היא צריכה בי"ד וזה נלמד מהשוואת הסוגיות כאמור (ומה שר"ש ענה לר"נ "הא כדאיתא והא כדאיתא" הוא כאשר העדים הם לראיה בלבד כגון שמוסר בפני בי"ד וכותב בלשון עדים), והדעה השניה שדי בבי"ד עדים סוברת שהמסירה יכולה לחול גם בינו לבין עצמו וכדעת השערי צדק (כא, ו). ועיין שו"ת חת"ס חו"מ ק"ג.

³⁸ הדיון אליבא דרב ששת שכן הלכתא כוותיה באיסורא (בי"ד סז, יט(א)), שכן לפי רב נחמן אף במסירה לפני בי"ד עצמו די בשנים, כ"ש שלא בפני בי"ד די בשני עדים גם אם נאמר שהם כבי"ד.
³⁹ בי"ד סי' סז, סעי' יט בדעת בה"ת והטור דהלכה כר"ש באיסורי. ראה מח' מהר"י קורקוס והב"ח בדעת הרמב"ם ט, יז. בר"ן יט, א ד"ה גרסיי פסק כר"נ וכן הבין בדעת הר"ף. ראה גם רמב"ן, רשב"א, וריטב"א בסוגיא.

⁴⁰ ראה או"ת, אורים ס"ק מא שהתלבט במה נחלקו שתי דעות אלו, ותירץ שלדעה ראשונה צריך שלושה כדי שיהיו בי"ד לסלק חסרון של מפייהם ולא מפי כתבם שהרי חסר בדעת המתחייב (ראה לקמן דיונו בדעת קצוה"ח), ומה שאינם מספיקים גם כבי"ד בכלל, כיוון שצריך בי"ד הבקיאים כדי שמיטה. גם לדבריו אין מחלוקת בגדר מהות המסירה והעדים עדי ראיה בלבד הם לשתי הדעות. לבאר א' צריך ג', כדי לתת תוקף לעדות.

⁴¹ ואף אם תאמר הלא בה"ת לא מביא מחלוקת זו כשמדובר במסירה בפני בי"ד וכותב אי חתמי דייני טפי מעלי יש לומר מר כדאית ליה ומר כדאית ליה ובה"ת לשיטתו דבעי שלושה. נוכל גם לתרץ (על דרך תירוץ הר"ן, שם טז, ב מדפי הר"ף ד"ה בפני שנים) שיש הבדל בין בי"ד היוצר הפקר או מחשיב חוב כגבין לבין בי"ד היוצר פעולה פשוטה של מסירה שאין בה מו"מ, וכך גם לדעה השניה הבי"ד עצמו שיוצר את מעשה הבי"ד של הפרוזבול יהיה בשלושה, ועל זה לא נחלקו ר"נ ור"ש כלל.

⁴² בעצם חידושונו מבוסס על חידושו של הגר"א בהסבירו את לשון בה"ת "הולך אצל שלושה עדים וי"א אפילו בשנים", עדים היינו דיינים, וכן נקטנו כאן לשון עדים כיוון שסו"ס תפקידם דומה לעדות ויש מלבדם בי"ד מוסמך לו נמסר הפרוזבול.

⁴³ שו"ע חו"מ סי' ג.

ה. מסירת הפרזבול שלא בפני הדיינים

גם אם נלך בדרכו של הגר"א בהסבר הדעה השניה בבה"ת עדיין יש לעיין אם עדות המסירה שלא בפני ביי"ד יש לה דין רגיל של עדות ממונות. לצורך כך נעיין בראשונים אשר נחלקו מפורשות בדין מסירת פרזבול בפני עדים שלא בפני ביי"ד. כתב המרדכי⁴⁴ בשם רבנו יחיאל שאדם האומר פרזבול היה לי ואבד כאשר ב"ד גדולי הדור רחוקים ממנו, ודאי שקר אומר, שכן אי אפשר לעשות פרזבול שלא בפניהם, והמרדכי חלק עליו ע"פ הירושלמי⁴⁵ וז"ל:

ני"ל דלאו ברוחקא וקורבא תליא מלתא דהא גרסינן עלה בירושלמי דשביעית דרבי חזקיה בשם רבי ירמיה יאפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים, כלומר: מוסרני לפלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני אפילו רחוקים ממנו הרבה אע"פ שאינם בפניו שפיר דמי.

בבדק הבית⁴⁶ הביא הבי"י את שתי הדעות ולא הכריע⁴⁷. אך ברמ"א⁴⁸ פסק כדברי המרדכי: ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם, אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלונית (מרדכי ס"פ השולח).

בהבנת הירושלמי עליו מבוססים דברי המרדכי, רוב הראשונים פירשו אחרת, שיאפילו נתונים ברומי, אשטרות קאי⁴⁹, מכל מקום נראה שהמנהג פשט כפסק הרמ"א⁵⁰.

נראה כי לדעת ראשונים אלו מדובר שמסר בפני עדים⁵¹ ואין תפקידם יותר מעדות, אולם נשתדל להוכיח לקמן שזוהי איננה עדות ראייה בלבד.

⁴⁴ גיטין, שעט-שפ.

⁴⁵ שביעית פ"י, ה"ב.

⁴⁶ חו"מ סי' סז, סעי' יט

⁴⁷ אם נסביר את סעיף כא כהגר"א, יצא שגם המחבר פוסק כרמ"א. ראה יבי"א בה"ש 50.

⁴⁸ חו"מ סי' סז, סעי' כ

⁴⁹ רמב"ן גיטין לו, א ד"ה ומי איכא, ר"ן גיטין יח, ב (מדפי הרי"ף) ד"ה בפסקא, וכן הכריע בפאת השולחן כט, בית ישראל עה.

⁵⁰ וכן הכריעו מפוסקי דורנו, צ"ץ אליעזר ח"ב, פה, ויביע אומר ח"ג, חו"מ, ו ע"פ החקרי לב.

⁵¹ כך כתב המבי"ט ח"ב, פא, אף שלדעת השערי צדק שהובא לעיל יכול למסור בינו לבין עצמו.

קצות החושן הוכיח שאין חתימת העדים לראיה שאם לא כן הרי יש חסרון של מפיחה ולא מפי כתבם כיוון שלא נעשה השטר מדעת המתחייב, לכן מהא דנאמא אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד מוכח דאין צורך כלל בראיה, אי"כ מהו תפקיד העדים, על כך אומר הקצות⁵²:

...ואינו אלא להקנאה לשעתו, והרי הוא כמו שטר קידושין וגט לרי מאיר דעדי חתימה כרתי דמועיל לשעתו, וכיון דלאו מפי העדים אנו חיים אלא מפיו סגי ליה בחתימת סהדי דאינו אלא להקנאה.

דבריו ברור מיללו שתפקיד העדים בפרוזבול הוא כריתתו כמו בגט ושטר קידושין לרי מאיר, הווי אומר עדי קיום ולא עדי ראה, וכפי שבגטין⁵³ וקדושין⁵⁴ אין יכולים העדים לראות המעשה בנפרד, כך גם במסירת הפרוזבול⁵⁵. ואף שהיה מקום לחלק בין גיטין וקידושין לפרוזבול נראה שהקצות הבין את הדמיון ביניהם ביצירת התוקף המשפטי של המעשה, דהיינו אם ראה עד אחד מסירת פרוזבול בבוקר עדיין לא נוצר כלום, וכשראה עד אחר מסירת פרוזבול בערב זהו מעשה אחר, וכך בגיטין וקידושין⁵⁶. ואין הדבר דומה לעדות ראה דשם לא איברו סהדי אלא לשקר⁵⁷, ואף אם אין זה אותו מעשה סו"ס יש ראה על חוב של פלוני לאלמוני⁵⁸.

⁵² חו"מ סז, ס"ק ו.

⁵³ כאשר לא חתומים על הגט עדים ומסרו לו בפני שני עדים בנפרד אין עדותם מצטרפת, ראה ריטב"א גיטין לג, ב, ביי אה"ע סי' קלג, סעי' א, רמ"א שם, א, וכן כתב בתורת גיטין קלג, א שלא מהניא עדות מיוחדת בגיטין כמו בקידושין. וא"כ לרי מאיר שעדי חתימה כרתי הוא הדין דלא מהני עדות מיוחדת. וראה ב"ש שם, ס"ק א דיש חולקים.

⁵⁴ שו"ע אה"ע סי' מב, סעי' ב ע"פ הרשב"א (גיטין פא) בהא דלנה עמו בפונדקי. והטעם דאין עדות מיוחדת משום דהוי כדיני נפשות (רי"ן גיטין לה, ב מדפי הרי"ף), אך ראה הגר"א שם יא, ס"ק טז דזהו אליבא דת"ק דריב"ק, ומשמע דס"ל דהוי כדיני ממונות. יש גם הסוברים שהבעיה בכונת הבעל והאשה לקידושין כשכל פעם יש עד אחד (ביי שם מב). ראה שו"ת רעק"א מהדו"ק רכב, יח בקושייתו על הרי"ן הני"ל, וכן בב"ש קלג, ס"ק א.

⁵⁵ פשט דברי הקצות משמע משום שאלו עדים היוצרים את הקנאה החובות לבי"ד. ראה משאת בנימין נא, דאף דס"ל דיש עדות מיוחדת הן בגיטין והן בקידושין, מ"מ במעשה הקנין של הקידושין טוען הוא שהדין פשוט דלא מהני עדות מיוחדת, ומחלק בין עדי קנין (=חלות) לעדי ראה.

⁵⁶ שכן הקצות השווה זאת ליכריתה' בגיטין וקידושין.

⁵⁷ קידושין סה, ב.

⁵⁸ שו"ע חו"מ סי' ל, סעי' ו-ז.

אף שנראה הדבר כחריג בדיני ממונות שעדים ישמשו עדי קיום או עדי חלות, אביא שתי דוגמאות כי אפשרות זו קיימת. האחת, מדברי הקצות בענין קנין אודיתא, וז"ל⁵⁹:
או שיאמר בע"פ ובפני עדים כשרים, דאע"ג דגבי שאר קניינים לא איברי סהדי אלא לשיקרי, אבל אודיתא לא היא אלא עד שיודה בהודאה גמורה בפני ב' עדים כשרים⁶⁰.
הדוגמא השנייה ממחלוקת הפוסקים במהות העדים בשטר קנין⁶¹, שלחלק מהדעות תפקיד העדים הוא לקיום כעדי גיטין וקידושין⁶².
אם כן עיקר חידושנו הוא בהגדרתם של עדי מסירת הפרוזבול כעדי קיום אף שמדובר בדיני ממונות וההשלכה העיקרית היא ההקפדה על מסירת הפרוזבול בפני שני העדים גם יחד.

⁵⁹ ס"י קצד, ס"ק ו.

⁶⁰ אף שניתן להסביר את דבריו שאין צורך בעדים אלא כדי שההודאה תהיה רצינית דלולא כך יכול לטעון משטה אני כך וכדו' וממילא אם אין זו הודאה אין קנין אודיתא, ואכן ראיתי הסבר דומה באבי עזרי הלי מכירה פ"ה, ה"ט, שהסביר באופן דומה לזה את דעת הראב"ד בקנין סודר ואת דעת הרמב"ם בקנין סודר מקטן, שללא עדים אין אפשרות ראייה עתידית ועל כן חסר בגמירות דעת של הקונה. לפ"ז גם בנידוננו ניתן להסביר שתפקידם של העדים הוא לראיה בלבד, אלא שבהיעדרם יש חסרון במדת רצינות ההודאה ועל כן אין כאן אודיתא כמעשה קנין. מ"מ פשט דבריו מורה שעדות זו עדות קיום היא, גם מתוך הנגדת סוג העדים לעדי ראייה רגילים דלא איברו וכו', וגם מתוך הדגשת כשרותם של העדים, המצביעה על תפקיד מהותי בעדים ולא בדעת המקנה.

⁶¹ שו"ע חו"מ ס"י קצא, סעי' א.

⁶² עיין בחידושי רעק"א על דברי השו"ע שם, וכן באמרי ברוך שם בשם בית מאיר באה"ע קלג ואכמ"ל.

ו. מסקנות

עולה מדברינו, כי גדר עדותם של עדי מסירת הפרוזבול שלא בפני ביי"ד כנהוג בימינו איננו הגדר הרגיל של עדי ממונות לראיה בלבד כנגד הכחשה בעתיד של החייב, אלא גדר של ביי"ד הנותן תוקף משפטי לפעולת המסירה⁶³, או גדר של עדי קיום. יש מספר השלכות הלכתיות⁶⁴, אולם דגשנו מוסב על הצורך להקפיד להחתים את העדים במעמד אחד על שטר הפרוזבול שלא כמו בשאר שטרות. נציין כי אכן לפי נוסחו המוצע של אחד מגדולי הפוסקים⁶⁵ עדיף להחתים שלושה עדים, גם כדי לצאת ידי דעות הפוסקים שצריך למסור לביי"ד חשוב (שטרחה לבא לפניו וגם כנראה טרחה לביי"ד אם כולם יבואו לפניו), וגם לצאת ידי הדעות שצריך דווקא בפני ביי"ד, ולפי זה פשוט שהעדים הם ביי"ד⁶⁶.

⁶³ על פי דרכו של הגר"א, גם אם לא בדיוק על פי הסברו.

⁶⁴ למשל חלות המסירה בעדים פסולים ועוד.

⁶⁵ סדר שמיטת כספים כהלכתה, שביבי אש"ח, כא (הנוסח בעמ' תז), בשם הרב אלישיב.

⁶⁶ על הצד שא"א למסור שלא בפני ביי"ד, לכל הפחות הרי זו מסירה בפני ביי"ד של הדיוטות.

קרנות, מלגות ופרסים לתלמידי המכון הגבוה לתורה

קרן משה אריה לודוויג ז"ל ואריקה יסלזון שתחי

קרן מלגות ע"ש ליאונרד ומרסי אברמסקי, טורונטו, קנדה

קרן ע"ש אילן אהרונוביץ ז"ל- נוסדה ע"י משפ' איתן אהרונוביץ לזכר בנם אילן ז"ל

קרן מלגות לזכרו של מר שמעון אפפל ז"ל – נוסדה ע"י משה ושרלוט גרין, ניו-יורק,
ארה"ב

קרן ע"ש ר' שלמה אשכנזי ז"ל- הוקמה ע"י אשתו הגב' רבקה אשכנזי שתחי

קרן בינגהם דוד ובנו מרדכי ז"ל- תרומת מר בכרד, אוסטרליה

קרן הרב מרוין ביננפלד, ניו-יורק, ארה"ב

קרן ע"ש שמואל ז"ל ונינה בלואוס, שיקגו, ארה"ב

קרן מלגות למצטיינים תלמידי המכון הגבוה לתורה ע"ש הרב קרפל ורנה בנדר, בית
שמש

קרן חיים ומריון בסיין ז"ל, טורונטו, קנדה

קרן מלגות ביוזמתו של עו"ד ד"ר חיים בסוק, תל אביב

קרן גולדרייך ע"ש מרת אידה גולדרייך ע"ה- נוסדה ע"י מר פ. גרין ומשפחתו, שוייץ

קרן מלגות לזכרו של מר יעקב יוסף גרין ז"ל - נוסדה ע"י משה ז"ל ושרלוט גרין,
ניו-יורק, ארה"ב

קרן מלגות ע"ש משה ז"ל ושרלוט גרין, ניו-יורק, ארה"ב

קרן פרסים ע"ש משה ומלכה הומינר ז"ל, תל אביב

קרן אברהם אבא הרצבי ז"ל - תרומת האחים הירשברג בע"מ, תל-אביב

קרן מלגות מיסודם של אלעזר וגרטה הירמס, סידרהוסט, ארה"ב

קרן מלגות ע"ש גבריאאל ובלנקה לוינ

קרן נעמי ורהפטיג ע"ה, ישראל

קרן באשה זונברג ז"ל - תרומת מר יקותיאל זונברג, תל-אביב

קרן הרבנים יהושע אלימלך וצמח מנחם זמברובסקי ז"ל - תרומת ד"ר באשה
זמברובסקי ע"ה

קרן מיכאל חזני ז"ל

קרן צבי וג'נט טומקביץ, דטרויט, ארה"ב

קרן ע"ש ר' יעקב לייב ואשתו ליפקה טחורש הי"ד- הוקמה ע"י בניהם אברהם דוד
ז"ל וכתריאל טכורש ז"ל, ירושלים

קרן מלגות כתר אפרים ע"ש הרב הגאון כתריאל פישל טכורש ז"ל - מיסודה של
המועצה הדתית תל-אביב יפו

קרן טשרנו ע"ש ר' אייזיק טשרנו ורעייתו אסתר ז"ל, ניו-יורק

קרן ע"ש רחל ומשה יצחק טשרנפסקי ז"ל, ירושלים

קרן ינובר- מיסודה של רחל ינובר ע"ה, תל אביב

קרן אליהו אהרון וחיה רישקה כהנא ז"ל - תרומת המשפחה

קרן הרב יצחק והרבנית יוכבד ליפקה ז"ל - תרומת משפחת ליפקה, רמת-גן

קרן קולונל ר. מיינרצהגן ז"ל, חסיד אומות העולם- תרומת מר יעקב יוסף קורץ,
תל-אביב

קרן ישראל מיץ, תל-אביב

קרן מלגות מיסודו של יוסף מצרי, תל-אביב

קרן ברוך נוסבאום ז"ל - תרומת אמו פ. קלמן, ארה"ב

קרן ג'ק וג'יטה נייגל, לוס אנג'לס, ארה"ב

קרן להנצחת זכרו של ר' חיים ישראל **סרוקה** ז"ל בן הרב יהושע דוד הלוי זצ"ל,
רב בגלזגו

הוקמה על ידי בני משפחתו :

אחותו הרבנית מורגנשטרן ע"ה, שיקגו

אחותו רבקה שתח"י ובעלה ר' שלמה אשכנזי

אחיו ר' אליעזר ז"ל ואשתו אסתר סרוקה ע"ה

אחיו נח סרוקה ז"ל

קרן מעזבון נחמיה ומרים **עמינוח** ז"ל, תל-אביב

קרן מוריס **פולק** בישראל

קרן להנצחת משפחת אברהם ובלומה **פיינגולד** ז"ל - מנוחלת ע"י מר דוד וייל,

תל-אביב, לפי צוואת המנוח ר' אברהם פיינגולד ז"ל

קרן דוד וג'ני **פינק**, ירושלים, ניו-יורק

קרן וולף ופליס **פריסוסקר** ז"ל, תל-אביב

קרן ע"ש אהרלה פרידמן ז"ל- הוקמה ע"י מר דוד **פרידמן** ומשפחתו, תל אביב

קרנות משפחת צדרבאום- מיסודו של ר' ישראל לורנץ **צדרבאום**

קרן קליין בן-ציון - תרומת גב' ומר **קליין**, פריס

קרן הרב דניאל **קירשבלום** ז"ל

קרן ד"ר מקס ורוז **קפלן** - תרומת גב' רוז קפלן, ניו-יורק

קרן הרי ז"ל וסילויה **רוזן**, קינגסטון, קנדה

קרן ארוינג וגיינה **רוזן**, קינגסטון, קנדה

קרן ע"ש יצחק **שוורץ** ז"ל- נתרמה ע"י אשתו בתיה שוורץ שתח"י

קרן מרדכי **שטרן** ז"ל

קרן ע"ש משה חיים **שפירא** ז"ל

קרן מלגות ע"ש בנימין ואביבה שרבט, הרצליה.

יזכרו לטובה מעניקי מילגות לתלמידי המכון מקרנות שונות:

ר' משה אורנשטיין מקרן הרב אברהם אורנשטיין זצ"ל

ר' יוסף הלפרין ור' אברהם ברגמן מקרן טובה דונסקי ע"ה

הרב שמואל פוקס מקרן בני-אפרים

קרן יהודית ונפתלי פיינגולד, תל-אביב

קרן מלגות ע"ש נורמן וגינט שפרינגר, קינגסטון, קנדה.

יעמדו על הברכה מיסדי ומקימי:

ה"כס" להוראות בדיני ישראל ע"ש הרב אשר צפתמן, שיקגו, ארה"ב

ה"כס" להוראת הפוסקים ותולדותיהם ע"ש הרב ד"ר יעקב הופמן ז"ל - תרומת אוה

ה. ע"ה ומנפרד ה. מאיר, ניו-יורק, ארה"ב

תכנית להעשרת והפצת יהדות ע"ש נתן ושרה מאיר ע"ה - תרומת אוה ה. ע"ה

ומנפרד ה. מאיר, ניו-יורק, ארה"ב

יעמדו על הברכה:

מר לב לבייב ורעייתו גברת אולגה

תודה והוקרה לתומכי ספריית המכון:

מרת פאולה צדבאום תחי, על הקדשת ספרית ישראל - לורנץ ז"ל ופאולה צדבאום.

משפי סילבר על הקדשת מרכז אברהם סילבר ז"ל ללימודים תורניים מתקדמים.

משפי וגנר על הקדשת קרן למחשוב הספריה לזכר מר וגב' יוליוס בינפלד ז"ל ומר וגב' אפרים וגנר ז"ל.

קרן לרכישת ספרים לזכר הרב אליעזר ברי' אהרון הלוי לייפער ז"ל.

תרומה לרכישת ספרים וציוד לספריה ע"י מר ג'ק לוין, פלורידה, ארה"ב.

MR. JOSEPH HALPERIN & MR. ABRAHAM BERGMAN – THE TOVA DUNSKY FUND.

MR. MOSHE ORENSTEIN – THE RABBI ORENSTEIN FUND.

MRS. SAMUEL FUCHS – THE BNEI EPHRAIM FUND.

THE RABBI OSCAR FASMAN CHAIR, IN THE TEACHING OF JEWISH LAW, Chicago, U.S.A.

THE RABBI DR. JACOB HOFFMAN CHAIR IN THE HISTORY OF HALACHA AND HALACHISTS - endowed by EVA Z"l AND MANFRED MEYER, New York, U.S.A.

THE NATHAN AND SARA MEYER OUTREACH PROGRAM - endowed by EVA Z"l AND MANFRED MEYER, New York, U.S.A.

MR.. LEV LEBAYEV AND HIS WIFE, OLGA.

**In tribute to supporters of the Institute
Library and Research Center:**

Mrs. Paula Cederbaum, who dedicated the Lorenz - Israel ל"י and Paula Cederbaum Library.

The Silver Family, who dedicated The Avraham Silver ל"י Advanced Torah Studies Center.

The Wagner Family Endowment, Memory of Mr. & Mrs. Julius Bienenfeld, ל"י and Mr. & Mrs. Efroim Wagner, ל"י.

Mrs. Miriam Leifer who dedicated the Rabbi Louis Leifer ל"י Endowment.

Mr. Jack Levin, Florida, USA.

THE MOSHE CHAYIM SHAPIRO FUND.

THE BENJAMIN AND AVIVA SHARBAT SCHOLARSHIP FUND, Herzeliyah.

THE CHAIM SOROKA MEMORIAL FUND, Israel, established by his family:

His Sister, REBBEZIN MORGENSTERN, Chicago

His Sister, RIVKAH, and her husband, MR. SHLOMO ASHKENAZI, Z"l

His Brother, MR. ELIEZER AND ESTHER SOROKA, Z"l

His Brother, MR. NOAH SOROKA, Z"l.

THE NORMAN AND JANET SPRINGER SCHOLARSHIP FUND, Kingston, Canada.

THE MORDECHAI STERN MEMORIAL SCHOLARSHIP FUND, Tel Aviv.

THE TZVI AND JEANETTE TOMKIEWICZ SCHOLARSHIP FUND.

THE RABBI KATRIEL FISCHEL TCHURSH KETER-EFRAIM MEMORIAL SCHOLARSHIP FUND, Established by the Religious Council, Tel Aviv.

THE JACOB LEIB & LIPKE TCHURSH MEMORIAL FUND, Established by their sons Abraham David and Katriel Tchursh, Jerusalem.

THE NAOMI WARHAFTIG FUND, Israel.

THE YANOVER FUND, Established by the Mrs. RACHEL YANOVER, Tel-Aviv.

THE RABBIS YEHOShUA ה"ר ELIMELECH ה"ר AND ZEMACH MENACHEM ה"ר ZAMBROWSKY MEMORIAL SCHOLARSHIP, established by Dr. Basia Zambrowski ה"י.

THE BASHA ZONEBERG FOUNDATION, Established by Mr. Yekutiel Zoneberg, Tel Aviv.

In Grateful Citation of Those Who Have Established the Following Chairs and Programs:

*THE ELIYAHU AARON AND CHAYA RISHKA KAHANA SCHOLARSHIP FUND,
Established in their memory by their family, Tel Aviv and New York.*

*THE DR. MAX & ROSE KAPLAN FOUNDATION, Established by Mrs. Rose Kaplan,
New York.*

THE RABBI DANIEL KIRSHBLUM MEMORIAL FUND, U.S.A.

*THE BEN-TZION KLEIN FOUNDATION, Established by Mr. & Mrs. Klein, Paris,
France.*

*THE RABBI ISAAC & RABANIT YOCHEVED LIPKEH FOUNDATION, Established by
the Lipkeh Family, Ramat Gan.*

*THE COLONEL R. MEINERZHAGEN FUND, Donated by Mr. Jacob Joseph Kurtz, Tel
Aviv.*

THE JOSEPH MISSRI SCHOLARSHIP FUND, Tel-Aviv.

THE ISRAEL MITZ MEMORIAL FUND, Tel Aviv.

THE JACK AND GITTA NAGEL FUND, U.S.A.

*THE BARUCH NUSSBAUM SCHOLARSHIP FUND, Established by Mrs. Paula Kalman
in memory of her son, who gave his life in the defense of Mount Scopus in 1948.*

THE MAURICE POLLACK FOUNDATION, Israel.

THE PHILLIS & WOLF PRYSUSKER FOUNDATION, Tel Aviv.

THE IRVING AND GITTA ROSEN FUND, Kingston, Canada.

THE SYLVIA AND THE LATE HARRY ROSEN FUND, Kingston, Canada.

THE ITZHAK SCHWARTZ MEMORIAL FUND, Established by his wife.

THE GABRIEL AND BLANCHE LEVIN SCHOLARSHIPS FUND, New York.

THE MICHAEL CHAZANI FUND

THE CHERNOW FUND, IN MEMORY OF MICHAEL P. & STELLA CHERNOW, New York.

THE RACHEL & MOSHE CHERNOFSKY FUND.

THE AVRAHAM AND BLUMA FEINGOLD MEMORIAL FUND, Established by Mr. David Weil, Tel Aviv, from the estate of Mr. Abraham Feingold z"l.

THE YEHUDIT & NAFTALI FEINGOLD FUND, Tel Aviv.

THE DAVID AND JENNY FINK FOUNDATION, New York, Jerusalem, Tel Aviv.

THE AHPRALEH FRIEDMAN FUND, Established by Mr. David Friedman and Family.

THE JACOB JOSEPH GREEN MEMORIAL SCHOLARSHIPS, Established by Mr. Moshe Green z"l and Mrs. Green, New York and Jerusalem.

THE MOSHE Z"l AND CHARLOTTE GREEN SCHOLARSHIP FUND, New York, U.S.A.

THE GOLDREICH FUND IN MEMORY OF MRS. IDA GOLDREICH, Established by Mr. P. Green & Family, Switzerland.

THE AVRAHAM ABA HARZVI (Hirschberg) SCHOLARSHIP FUND, established by the Hirschberg Brothers, Ltd. Tel Aviv.

THE ELI AND GRETA SCHOLERSHIP FUND, Cedarhurst, USA

THE MOSHE AND MALKA HOUMINER FUND.

**FUNDS ESTABLISHED TO AID THE STUDENTS OF THE
INSTITUTE FOR ADVANCED TORAH STUDIES**

THE LUDWIG Z"l AND ERICA JESSELSOHN ENDOWEMENT FUND, New York, U.S.A.

THE LEONARD AND MARCI ABRAMSKY SCHOLARSHIP FUND, Toronto, Canada.

*THE ILAN AHARONWITZ MEMORIAL FUND, Established by Mr. Eitan Aharonowitz
and family in memory of their son, Ilan z"l.*

THE NECHEMIA AND MIRIAM AMINOACH FUND, Tel-Aviv.

*THE SIMON APFEL MEMORIAL SCHOLARSHIPS, Established by Mr. Moshe Green,
z"l, and Mrs. Green, New York and Jerusalem.*

THE SHLOMO ASHKENAZI MEMORIAL FUND, Established by his wife.

THE Dr. CHAIM BASOK SCHOLARSHIP FUND, Tel-Aviv.

THE RABBI MARVIN BIENENFELD FUND, New York, U.S.A.

THE NINA AND THE LATE SAMUEL Z"l BELLOWS FUND, Chicago, U.S.A.

THE RABBI KARPOL AND RENA BENDER FUND, Israel.

THE HYMAN AND MARION BESSIN MEMORIAL FUND, Toronto, Canada.

*THE DAVID BINGHAM AND SON MORDECHAI SCHOLARSHIP, Established by Mr.
Bachrach, Australia.*

*THE CEDERBAUM FAMILY SCHOLARSHIP FUNDS, Established by Mr. Lawrence
Israel Cederbaum, Munich, Jerusalem & New York.*